

stellingen. Hiertoe verrees een nieuwe universiteit in een nieuwe stad: Louvain-la-Neuve. Tegelijkertijd slokte de geboorte van de Vrije Universiteit Brussel eveneens enorme bedragen op. Maar kennelijk was de Katholieke Universiteit Leuven telkens opnieuw bereid in de Campus Kortrijk te investeren in nieuwe studierichtingen, nieuwe gebouwen en in een jonge, enthousiaste en ambitieuze staf.

De Katholieke Universiteit opende in de loop der tijd veel meer satellieten: in Diepenbeek in Belgisch Limburg, in Oostende, Brugge, Geel en zelfs in de universiteitssteden Gent, Brussel en Antwerpen. Daarom is het jammer dat de schrijfster het waarom van dit Leuvense 'imperialisme' nauwelijks verheldert. Dit is een minpuntje in een verder helder en boeiend boek. Inmiddels is de Campus Kortrijk, hoewel deels nog altijd opstapcampus, de oudste 'universiteit' in West-Vlaanderen, waar sinds kort enkele studies tot aan het bachelorexamen kunnen worden gevolgd.

P.J. Knegtmans

Dirk Hoerder, Elise van Nederveen Meerkerk and Silke Neunsinger (eds), *Towards a Global History of Domestic and Caregiving Workers* (Leiden/Boston: Brill, 2015) 568 p. ISBN 978-90-04-29329-8.

Towards a Global History of Domestic and Caregiving Workers is de schriftelijke neerslag van een selectie van bijdragen aan een internationale conferentie in Linz, Oostenrijk in september 2013. Het boek bundelt maar liefst vijftieng artikelen, die elk een aspect uit het leven en werk van huis- en/of zorgverstrekkend personeel onderzoeken. Historisch ligt de focus vooral op de vroegmoderne, moderne en hedendaagse periode, maar geografisch geldt er geen beperking. Er zijn bijdragen over huispersoneel en verzorgenden van uiteenlopende origine in verschillende Afrikaanse, Amerikaanse, Aziatische en Europese contexten. Het boek heeft dan ook tot doel een globaal perspectief van huisarbeid' te bieden. Meer bepaald onderzoeken de verschillende bijdragen hoe 'arbeidsmigratie, gender en etnische en koloniale ontmoetingen historisch een rol speelden in het leven en de arbeidsrelaties van domestic workers' (p.1). Onder 'domestic work' wordt verstaan: alle vormen van huishoudelijke en zorgverstrekkende arbeid die in het huishouden van anderen wordt uitgevoerd (p. 2). Dit betekent dat er ook aandacht is voor onbetaalde, illegale en onvrije werkvormen, zoals bijvoorbeeld in de uitmuntende bijdragen van Shireen Ally en Magaly Rodríguez Garcia die expliciet de vage grenzen tussen verschillende types 'dienstbare' arbeid in vraag stellen.

Dat de bundel, ondanks deze brede invalshoek, geen onsamenhangende verza-

meling van losse artikels is, is grotendeels te danken aan de gestructureerde aanpak van de editors.

Ten eerste wordt de bundel ingeleid met een drietal artikelen die de lezer van een uitstekende status *quaestionis* voorzien. Het eerste, geschreven door de drie uitgevers, situeert het onderzoek naar huishoudelijk en zorgend werk binnen de transnationale en globale arbeidsgeschiedschrijving en bespreekt de moeilijkheden om 'domestic' en 'caregiving work' conceptueel af te bakenen. Het tweede artikel, door de Italiaanse historica Raffaella Sarti geeft een uitgebreid overzicht van vijftig jaar historisch onderzoek naar huisarbeid in (koloniaal) Europa. Het artikel van Dirk Hoerder tenslotte overschouwt de literatuur over de essentiële rol en de vele verschijningsvormen van migratie over de hele wereld en in de long run. Deze overzichtsartikelen zijn zowel interessant als opfrissing voor de deskundige, als ter introductie voor de niet-specialist.

Ten tweede belicht het boek drie centrale dimensies van de globale geschiedenis van huishoudelijke arbeid: de zelfidentificatie en agency van de arbeid(st)ers; arbeids- en machtsrelaties in (post-)koloniale contexten en de rol van elites, nationale en internationale instituties in het vastleggen van de arbeidsvoorwaarden en wettelijke bescherming. Elk deel wordt ingeleid met een overzichtsartikel door één van de uitgevers. In deze inleidende stukken worden de casestudies per deel binnen een breder historiografisch kader geplaatst en wordt gezocht naar overeenkomsten en verschillen doorheen tijd en ruimte. Deze stukken zorgen voor coherentie tussen de diverse casussen en bieden daarom een meerwaarde.

Inhoudelijk zorgt vooral het tweede deel, dat focust op machtsrelaties binnen koloniale huishoudens, voor stimulerende inzichten. Doorheen de geschiedenis vertoont de relatie tussen inwonend huispersoneel en hun werkgevers altijd een zekere ambigüiteit, waarbij 'intimiteit en afstand onlosmakelijk verbonden zijn' (p. 250). Terwijl wederzijdse affectieve banden niet uitzonderlijk zijn, worden werkgever en werknemer door elkaar ook vaak als fundamenteel 'anders' gezien. Verschillen inzake leeftijd en sociale klasse versterken deze perceptie. In (post-)koloniale contexten komen daar nog een aantal extra dimensies bij (ras, etniciteit, huidskleur). Deze ambigue relatie vormt de rode draad tussen de casestudies in dit deel die gaan van paternalisme in de vroegste koloniale nederzettingen in zeventiende-eeuws Zuid-Afrika (Ally), over negentiende- en twintigste-eeuwse beschavingsoffensieven voor inheemse Amerikanen in de Verenigde Staten (Haskins) tot hedendaagse Surinaamse en Eritrese huisarbeidsters in Nederland en Italië (Marchetti).

Dit boek levert vooral een belangrijke bijdrage aan de literatuur over 'domestic work' dankzij de geslaagde combinatie van een historische en een globale aanpak. In eerdere historische artikelenbundels lag de nadruk nog sterk op de Europese situatie en bleef het globale perspectief doorgaans beperkt tot de studie van bui-

tenlands dienstpersoneel binnen Europa. Overzichtswerken rond globale arbeidsmigratie van huis- en zorgpersoneel daarentegen misten vaak een grondige historische onderbouw. Dat is in dit boek anders, met name dankzij de genoemde inleidende artikelen bij elk van de drie delen. Dat het boek niet expliciet de dialoog aangaat met organisaties in het veld is mijns inziens een gemiste kans. In het dankwoord wordt verwezen naar Vicky Kanyoka van de International Domestic Workers Federation, die tijdens de conferentie – ‘die activisten en onderzoekers samenbracht’ – benadrukte ‘wat academisch onderzoek kan betekenen voor het internationaal netwerk’. Het was vanuit die optiek dan ook bijzonder waardevol geweest mocht iemand met een dergelijke functie een epiloog op dit wetenschappelijke werk hebben geschreven. Het is jammer dat de wisselwerking tussen activisten en academici weinig doorgetrokken werd in het boek. Desondanks legt de bundel door de focus op historische én globale perspectieven een stevige basis voor verdere discussie en samenwerking tussen onderzoekers van uiteenlopende disciplines wereldwijd.

Christa Matthys, Universiteit Gent

Christianne Smit, *De volksverheffers. Sociaal hervormers in Nederland en de wereld, 1870-1914* (Hilversum: Verloren, 2015), 444 p. ISBN 978-9087-045-463.

Op 21 maart 1886 schreef Beatrice Webb in haar dagboek: ‘Is it vanity, this intense desire to devote my life to clearing up social questions?’. Als onderzoeksjournalist avant la lettre had Webb een aantal dagen undercover gewerkt in een sweatshop. Zo wilde ze de sociale problemen in de textielindustrie beschrijven en de discussie over mogelijke oplossingen aanwakkeren. Webbs zielenroerselen typeren de dubbelzinnigheden waarmee vele 19e-eeuwse sociale hervormers af te rekenen hadden, zo concludeert Christianne Smit in haar boek *De volksverheffers*. Aan de persoonlijke opoffering om het lot van de arbeiders te verbeteren zat ook een zelfzuchtige kant. Velen bezochten de achterbuurten in eerste instantie vanuit een bepaalde sensatiezucht maar tegelijkertijd betekende de persoonlijke aanraking met ‘de armen’ vaak de stimulans om sociaal actief te worden. Bovendien waren ook de sociale initiatieven van de volksverheffers vaak paradoxaal, zo gaat Smit verder. Men wilde de arbeiders ‘vrijer’ maken en ‘self-help’ stimuleren maar dit moest gebeuren binnen de grenzen van de burgerlijke moraal én onder begeleiding. De hervormers waren dus ‘sociaalliberaal’: ze wensten geen omverwerping van de sociaaleconomische inrichting van de maatschappij maar ijverden voor een kapitalistische samenleving met een sociaal gezicht. Het 19e-eeuwse volksver-